

Пономаренко Юрій Анатолійович,
завідувач кафедри кримінального права № 1
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, доктор юридичних
наук, доцент

ТИПОВІ САНКЦІЇ: ПОНЯТТЯ, ПРАВИЛА ПОБУДОВИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

1. У чинному КК законодавець не зміг закласти такого критерію поділу кримінальних правопорушень на види, який би не був пов'язаний з попередньо визначеною їхньою караністю. Навпаки, саме караність є тією властивістю, за якою серед кримінальних правопорушень виділені 4 категорії: кримінальний проступок, нетяжкий, тяжкий і особливо тяжкий злочини (ст. 12). При цьому, віднесення певної групи кримінальних правопорушень до однієї й тієї ж категорії тяжкості у чинному КК ще не є запорукою їх однакової караності: у статтях його Особливої частини станом на 30.10.2021, міститься 927 санкцій, з яких більше половини є унікальними – такими, які не повторюються, зустрічаються лише один раз. Отож, задекларувавши в Загальній частині розрізнення усього чотирьох категорій тяжкості кримінальних правопорушень, законодавець в Особливій створив у межах кожного з них десятки й сотні різних за суворістю санкцій.

2. Така кількість санкцій навряд чи свідчить про те, що законодавець, попри положення ст. 12 КК, реально здатен розрізняти кілька сотень ступенів суспільної небезпечності кримінальних правопорушень, добираючи до кожного з них адекватний ступінь суворості покарання. Скоріше це свідчить про відсутність усталених правил пеналізації окремих кримінальних правопорушень, непослідовність, а часто і волонтаризм у визначенні видів і розмірів покарань у санкціях, не співвідносність суворості санкцій за кримінальні правопорушення співвідносних ступенів тяжкості, неузгодженість у посиленні чи пом'якшенні покарання за, відповідно, кваліфіковані і привілейовані склади тощо. Загалом, усталеним в українській науці кримінального права є судження про те, що санкції чинного КК мають критичну масу спірних положень.

3. Одним з найбільш дієвих шляхів подолання цього недоліку є послідовне втілення у кримінальному законі принципу верховенства права, у тому числі – такої його складової, як принцип пропорційності. Пропорційність вимагає встановлення максимальної відповідності між попередньо (до пеналізації) визначеним ступенем тяжкості кожного кримінального правопорушення і ступенем суворості санкції за нього. Інакше кажучи, реалізація принципу пропорційності вимагає попереднього (повторюся: до санкції і без санкції) розподілу усіх кримінальних правопорушень на ступені тяжкості, виходячи виключно з ознак, охоплених їх складом. При цьому такий розподіл повинен бути максимально можливо дробним, тобто – повинен здійснюватися

до такого рівня, при якому в одному й тому ж ступені тяжкості уже неможливо буде виділити менші за обсягом частини («підступені»).

4. Віднесення певної групи кримінальних правопорушень до одного ступеня тяжкості безумовно повинно тягнути за собою обкладення їх однією й тією ж санкцією. І, навпаки, намагання встановити за кримінальні правопорушення з одного й того ж ступеня тяжкості різні за суворістю санкції має розцінюватися як невикористаний резерв для подальшого поділу цього ступеня на самостійні підступені з різним рівнем суворості. Саме межа диференціації ступенів тяжкості кримінальних правопорушень має стати межею диференціації суворості санкцій. Санкція ж, яка за своєю суворістю є адекватною усім кримінальним правопорушенням одного й того ж ступеня тяжкості, повинна вважатися для цього ступеня типовою.

5. З огляду на викладене, під типовою санкцією я розумію санкцію, в якій мінімальна і максимальна міра покарання є пропорційними, відповідно, мінімальній і максимальній тяжкості кримінальних правопорушень одного й того ж ступеня тяжкості. Кількість типових санкцій має бути рівною кількості попередньо виділених ступенів тяжкості кримінальних правопорушень. Оскільки на сучасному рівні свого розвитку наука кримінального права може запропонувати виділення відносно невеликої кількості ступенів тяжкості кримінальних правопорушень, кожен з яких охоплюватиме достатньо обширне коло окремих видів проступків чи злочинів, то з метою уникнення багаторазових повторів в Особливій частині КК, зміст усіх типових санкцій має бути винесений до його Загальної частини. В статтях же Особливої частини має бути використаний виключно відсильний спосіб побудови санкцій.

6. Конструювання типових санкцій має здійснюватися за такими правилами: по-перше, в них мають бути передбачені лише ті види покарань, які встановлені в системі покарань; по-друге, усі покарання в санкціях повинні визначатися мінімальним і максимальним розмірами, причому обидва ці розміри повинні не виходити за межі граничних розмірів для певного виду покарання; по-третє, усі покарання в санкціях (за винятком довічного ув'язнення) мають бути встановлені у відносно визначених розмірах, причому для них мають бути встановлені як максимальний, так і мінімальний строки (розміри); по-четверте, розміри (строки) покарань у санкціях суміжних ступенів суворості не можуть між собою перехреснуватися; по-п'яте, в альтернативних санкціях можуть встановлюватися лише співмірні між собою за ступенем суворості покарання; по-шосте, в санкціях за найбільш тяжкі злочини має бути встановлений більш широкий розрив між мінімальним і максимальним розмірами покарання, в санкціях за проступки й менш тяжкі злочини – менший; по-сьоме, для видів покарань, що мислимі як додаткові, мають бути вироблені самостійні підстави для їхнього призначення в такій якості без включення їх до санкцій.

7. Запровадження типових санкцій, винесених до Загальної частини КК, є однією з концептуальних ідей, на яких ґрунтується проєкт нового КК, що розробляється робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України. Наразі, робоча група знайшла можливість поділити усі кримінальні правопорушення залежно від заподіюваної ними шкоди і форми вини при їх вчиненні (ст. 2.1.12 проєкту станом на 30.10.2021), на проступки (які вже подальшого внутрішнього поділу не мають) і злочини (в яких виділяється 10 ступенів тяжкості). Таким чином, попередньо до визначення їхньої караності і незалежно від неї, проєкт КК виділяє проступок і 10 ступенів тяжкості злочинів, кожному з яких встановлена своя типова санкція.

8. Зокрема, за проступок встановлена єдина санкція, що альтернативно передбачає чотири основних види покарання у таких розмірах: грошове стягнення у розмірі від 50 до 100 розрахункових одиниць або безоплатні роботи на строк від 1 до 3 місяців або обмеження свободи пересування на строк від 15 днів до 3 місяців або арешт на строк від 15 днів до 3 місяців (стаття 3.1.11). Якщо проступок є корупційним або вчинений з корисливою метою, то вказана санкція перетворюється на кумулятивну й передбачає додаткове покарання у виді грошового стягнення в розмірі від 10 до 50 розрахункових одиниць (ч.ч. 4 і 5 ст. 3.1.7). Якщо в подальшому робоча група знайде можливості для диференціації ступенів тяжкості проступків (наприклад: шляхом розрізнення серед них майнових, насильницьких та інших), то вказана типова санкція також буде піддана поділу на відповідну кількість самостійних типових санкцій.

9. Самостійна типова санкція передбачається для кожного ступеня тяжкості злочинів. Зокрема: для злочинів 1 ступеня – штраф у розмірі від 100 до 500 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 місяців до 2 років; для злочинів 2 ступеня – штраф від 500 до 1000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 2 до 3 років; для злочинів 3 ступеня – штраф від 1000 до 2000 розрахункових одиниць або ув'язнення на строк від 3 до 4 років; для злочинів 4 ступеня – в ув'язнення на строк від 4 до 6 років; для злочинів 5 ступеня – ув'язнення на строк від 6 до 8 років; для злочинів 6 ступеня – в ув'язнення на строк від 8 до 10 років; для злочинів 7 ступеня – ув'язнення на строк на строк від 10 до 13 років; для злочинів 8 ступеня – ув'язнення на строк від 13 до 16 років; для злочинів 9 ступеня – ув'язнення на строк від 16 до 20 років або довічне ув'язнення; для злочинів 10 ступеня – ув'язнення на строк від 20 до 30 років або довічне ув'язнення. У випадку, якщо злочин будь-якого ступеня є корисливим чи корупційним, а також – якщо певним умисним злочином заподіяно значну чи тяжку майнову шкоду, санкція за нього стає кумулятивною: передбачає штраф як додаткове покарання (ч.ч. 4 і 5 ст. 3.1.3). Сума штрафу в цьому разі складає: за злочин 1 ступеня – від 50 до 200 розрахункових одиниць; за злочин

2 ступеня – від 200 до 300 розрахункових одиниць; за злочин 3 ступеня – від 300 до 400 розрахункових одиниць; за злочин 4 ступеня – від 400 до 500 розрахункових одиниць; за злочин 5 ступеня – від 500 до 750 розрахункових одиниць; за злочин 6 ступеня – від 750 до 1000 розрахункових одиниць; за злочин 7 ступеня – від 1000 до 1500 розрахункових одиниць; за злочин 8 ступеня – від 1500 до 2000 розрахункових одиниць; за злочин 9 ступеня – від 2000 до 2500 розрахункових одиниць; за злочин 10 ступеня – від 2500 до 3000 розрахункових одиниць.

10. Запровадження у майбутньому кримінальному законодавстві України типових санкцій матиме, як видається, низку істотних позитивних моментів, головними з яких є такі. Передусім, це стане одним з найвагоміших способів обмеження свавілля держави при здійсненні кримінально-правової політики на законотворчому рівні, і тим самим сприятиме ствердженню принципу верховенства права. Крім того, через їх використання буде створений достатньо дієвий механізм практичного втілення не лише вже згаданого принципу пропорційності, а й принципу рівності перед законом, а відтак – і справедливості покарання. Нарешті, використання системи типових санкцій поліпшить якість викладу приписів КК, а це, з одного боку, сприятиме зменшенню неточностей у ньому, а з іншого – полегшуватиме його сприйняття.

Поштаренко Інна Валеріївна,

викладач кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ДОМАШНЬОГО НАСИЛЬСТВА, ВЧИНЕНОГО ЩОДО ДІТЕЙ

Згідно Конституції України, людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Обов'язок по забезпеченню прав людини покладено на державу.

В Конвенції ООН про права дитини передбачено, що кожна дитина має право на особисте життя та захист від посягань на нього, право на захист від усіх форм фізичного та психологічного насильства, право на відпочинок і дозвілля.

Кримінальне законодавство України має набувати змін, реагуючи на перетворення які відбуваються в політичних, соціально-економічних та інших сферах життя суспільства і держави та своєчасно відповідати на нові суспільно небезпечні виклики з боку злочинного середовища. [5, с. 33]

Встановлення кримінальної відповідальності за домашнє насильство є підтвердженням того, що в певних ситуаціях такі заходи впливу як моральні та адміністративні не дають бажаного результату і потребують суворішого підходу до вирішення цієї проблеми.